

Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Vol. 63 (2020), No. 1

Милена Јакић Шимшић
Тијана Весић Павловић

ЗНАЧЕЊСКА СУПРОТНОСТ ПРИДЕВА СРПСКОГ ЈЕЗИКА У РЕЧЕНИЧНОМ КОНТЕКСТУ*

Циљ истраживања је да емпиријски испитамо статус антонимије једног скупа полисемичних придева српског језика, приказаних у реченичном контексту који активира одређена значења (примарно и два секундарна). Показује се да се испитаници око избора антонима највише слажу у случају активирања примарног значења, док најслабије слагање постоји за секундарно апстрактно значење. Лексички антоним поклапа се са правим, у највећем броју случајева и са антонимом за секундарно конкретно значење, а у једном броју случајева разликује се од доминантног антонима за секундарно апстрактно значење. Просечан број различитих наведених антонима варира у зависности од активiranог значења. Добијени резултати интерпретирају се у складу са теоријским приступима антонимији.

Кључне речи: придевска антонимија, примарно и секундарно значење, конкретност/апстрактност, полисемија.

This research is aimed at empirically exploring the status of antonymy of one set of polysemous adjectives of the Serbian language, shown in the context of a sentence that activates certain adjective meanings (the primary and two secondary meanings). The agreement in respondents' choice of antonyms is the highest when it comes to primary meaning, and the lowest in the case of secondary abstract meaning. The lexical antonym is the same as the antonym given for the primary meaning and, in the majority of cases, the antonym for the secondary concrete meaning. However, it is frequently different from the dominant antonym for the secondary abstract meaning. The average number of different antonyms varies, depending on the activated meaning. The findings obtained are discussed in the light of the theoretical approaches to antonymy.

Key words: adjectival antonymy, primary and secondary meaning, concrete/abstract, polysemy

1. Увод. У науци о језику о наизглед једноставном појму супротности не постоји потпуно слагање аутора по бројним питањима. То ни не чуди, уколико се има у виду да на однос антонимије утичу многи фактори, који би се могли груписати као *семантички* (нпр. полисемија), *морфолошки* (дериwациона повезаност чланова антонимског пара), *контекстуални* (неопходност семантичке позиције или контекста за реализацију антонимије), *исихолинwиситички* (нпр. универзалност перцепције успостављеног односа у оквиру једне говорне заједнице) и други. Како би се скренула пажња на различите типове супротности, често се испред термина антоним додају атрибути који праве разлику међу типовима супротности (лексички, прави, пуни, потпуни, контекстуални, квази-, сино-, прагматички, град(у)абилни,

* Овај рад финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2020-14/200174 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

степеновани, једнокоренски, разнокоренски, граматички, афиксални, скаларни, унутрашњи, канонички, конверзни, директни итд.), а повремено се чини да се између редова може закључити да неки аутори сматрају да све што излази из домена праве антонимије, заправо није антонимија.

Ако бисмо анализирали значење различитих термина, уочили бисмо да се они понекад користе да означе веома сличне, па чак и исте типове супротности, а некада је тешко схватити да ли је одређени термин општији појам који би обухватио остале, или се термини напореда користе као синоними. Дакле, када се говори о појму супротности, веома је важно унапред нагласити којим сегментом овог појма се дати рад бави.

Предмет овог рада јесте придевска супротност (за коју ћемо овде користити термин антонимија¹) везана за различита значења придева. Основно питање које постављамо јесте које лексеме изворни говорници српског језика виде као антониме одабраних придева у различитим реченичним контекстима. Додатно нас интересује да ли ће се одговори изворних говорника разликовати у ситуацији када се придев прикаже без икаквог контекста (лексички антоним) у односу на приказивање у контексту који активира примарно значење (прави антоним) или неко од секундарних значења. Имајући у виду претходно поменуте факторе који утичу на антонимију, овде ћемо се осврнути на семантичке, контекстуалне и психолингвистичке, док ћемо изоставити морфолошке.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИРИ ПОСМАТРАЊА АНТОНИМИЈЕ. У литератури која се бави антонимијом издвајају се два приступа: 1) лексичко-категорички приступ и 2) приступ когнитивног прототипа (PARADIS et al. 2009). Главна разлика међу њима односи се на то да ли је антонимија однос који се успоставља између концепата, или је то феномен који настаје асоцирањем појединих лексема.

1) У лексичко-категоричком приступу антонимија се види као статична појава, која не зависи од контекста (према PARADIS et al. 2009: 418), а чак и лексеме које имају слична значења, и међусобно су заменљиве у различитим контекстима, немају исте антониме (GROSS – MILLER 1990; MILLER – FELLBAUM 1991: 210). Према јакој хипотези овог схватања, једна лексема може имати само један антоним или га уопште нема (према PARADIS et al. 2009: 418). У слабијој верзији овог приступа случај када постоји један антоним назива се правом антонимијом, а супротстављање више лексема једној назива се неправом антонимијом (ДРАГИЋЕВИЋ 2007: 266).

2) У приступу когнитивног прототипа однос антонимије успоставља се међу концептима и контекстуално је условљен. Једна реч, приказана у контексту, може имати више од једног антонима, услед тога што различити контексти активирају различита значења једне речи, тј. контекст може да

¹ Терминолошко је питање да ли ће се све врсте супротности називати антонимима, или ће термин антоним остати резервисан само за најбоље представнике, а остали представници добити ново име, или какво атрибутско одређење испред термина антоним. У овом раду читав континуум зовемо антонимима, али остајемо отворени и за другачија терминолошка решења, у будућности.

утиче на антоним услед полисемије лексема (KOSTIĆ N. 2016; RASULIĆ 2016: 178). Даље, сматра се да постоји континуум ваљаности антонима, зависно од карактеристика димензије по којој се антоними супротстављају (HERMANN et al. 1979: 587), као и од симетричности значења чланова пара у односу на средњу тачку дате димензије (MORDKOFF 1963), од дијаметралности опозиције, бинарности, исцрпности покривања домена надређеног појма, симетрије, као и од припадности стилском регистру (MURPHY 2003: 127).²

3. РАНИЈА ЕМПИРИЈСКА ИСТРАЖИВАЊА АНТОНИМИЈЕ. Још шездесетих година двадесетог века Џ. Диз је приметио да уколико се два придева на тесту слободних асоцијација унакрсно добију као најфреквентнији одговори, реч је о контрастним паровима, односно антонимима (DEESE 1964: 347, 349), те је критеријум реципрочног асоцирања предложен као објективан критеријум при утврђивању антонимије (CHARLES – MILLER 1989: 358). Р. Драгићевић је ову тврдњу допунила рекавши да уколико придеви имају прави антоним, предност најфреквентније наведеног антонима је убедљива, док су код речи које немају прави антоним, одговори разноврснији (2007: 115). Већина емпиријских истраживања антонимије рађена је на изоловано приказаним речима и то најчешће у задацима слободних (DEESE 1964: 347, 349; CHARLES – MILLER 1989: 358; ДРАГИЋЕВИЋ 2007: 115; МАРКОВИЋ 1993: 5–6) и контролисаних асоцијација (VASIĆ 1976; PARADIS et al. 2009; WILLNERS – PARADIS 2010; ДРАГИЋЕВИЋ 2007: 116; ЈАКИЋ 2016), помоћу скала процене (PARADIS et al. 2009; ЈАКИЋ 2016), или на основу неких ређе коришћених задатака, којима су испитивана специфична истраживачка питања (нпр. CHARLES – MILLER 1989). Када је у питању испитивање антонимије у контексту, истраживања су најчешће вршена на корпусима (CHARLES – MILLER 1989; JUSTESON – KATZ 1991; JUSTESON – KATZ 1992; HOLTSBERG – WILLNERS 2001; JONES et al. 2007; KOSTIĆ N. 2008; KOSTIĆ N. 2010; WILLNERS 2001).

Један део истраживања пак испитује значај полисемије и контекста за феномен антонимије, што би било на линији истраживања у приступу когнитивног прототипа. Кроз два експеримента у којима су од испитаника тражили да наведу антониме енглеских придева приказаних изоловано, или у контексту различитих именица, Г. Марфи и Џ. Ендру показали су да су антоними придева веома осетљиви на контекст у којем се придев јавља (MURPHY – ANDREW 1993), што је налаз који је у складу са теоријом прототипа. На пример, када се од испитаника тражи да дају антоним за придев *fresh* изоловано или са неком од именица (нпр. *fresh shirt*, *fresh idea*, *fresh fish*), антоним који испитаници дају када је придев упарен са именицом у великом броју случајева разликовао се од антонима наведеног када је придев дат изоловано. Као разлоге за овакву појаву, аутори наводе утицај контекста, полисемију датих придева, али и могућност давања одговарајућег антонима,

² За питање којим се у раду бавимо, теоријски приступ антонимији од значаја може бити уколико настојимо да одређену појаву сврстамо у домен антонимије или не. Међутим, то није преваходни циљ овог рада, будући да настојимо да прикажемо које су сличности или разлике међу више или мање типичним представницима овог феномена, при чему све називамо антонимијом.

тј. „расположивост речи са одговарајућим супротним или сличним значењем” (MURPHY – ANDREW 1993: 316). Другим речима, веома је важно да ли у лексичком систему постоји реч која би као антоним упућивала на дато значење.

Питањем заменљивости придева његовим антонимом у различитим контекстима бавила се и А. Дејнан, на материјалу конкорданција из језичког корпуса (DEIGNAN 1999). Она је испитивала да ли се однос антонимије који постоји између лексема у њиховом *гословном* значењу на неки начин чува у *метафорички мотивисаним* значењима. Резултати анализе на три пара придева показали су да је често могуће наћи потврду да се и у метафорички мотивисаним значењима однос антонимије из дословних значења чува (*deep questions – shallow questions*), али постоје и примери у којима антонимичност тих придева више не постоји (нпр. према *deep prejudice* – не каже се **shallow prejudice*, већ *slight/mild prejudice*) (DEIGNAN 1999: 323). Такође, А. Дејнан утврдила је да постоје одређене лексичко-семантичке групе придева код којих се однос антонимије релативно ретко задржава у метафорички мотивисаним значењима (нпр. код придева *hot – cold* и *warm – cool*, који означавају температуру) (DEIGNAN 1999: 332).

К. Расулић је у енглеском и српском језику испитивала парове лексема које означавају вертикалност и ступају у однос антонимије (нпр. *high – low*, *top – bottom*, *висок – низак*, *врх – дно*) (RASULIĆ 2004: 332). Она наводи да се антонимски однос не чува доследно ни у свим конкретним значењима (нпр. значењима везаним за домен простора), као ни у апстрактним значењима. Најдоследније се чува када се ради о конкретним значењима везаним за вертикално простирање или положај, док се у апстрактним значењима оно што се метафорички профилише једним придевом не мора нужно профилисати и његовим антонимом (RASULIĆ 2004: 332).

4. Циљеви истраживања. Као што смо раније већ рекли, у претходним истраживањима експериментално испитивање антонимије углавном је везано за изоловано приказиване речи, а антонимија у контексту испитивана је најчешће на основу анализе корпуса. У ретким истраживањима експериментално је испитивана антонимија у контексту једне речи, али, колико нам је познато, до сада не постоје експериментална истраживања антонима у реченичном контексту на материјалу српског језика.

Имајући у виду да полисемија утиче на антонимију, као и да се одређено значење речи може активирати тек у контексту, у овом истраживању придеве испитујемо у реченичном контексту који би требало да активира једно од три одабрана значења: примарно и два секундарна (детаљан опис методологије и избора стимулуса в. у одељку 5).

У истраживању смо поставили три основна питања, од којих смо нека и разложили:

I. Прво питање односи се на квантитативну анализу структуре асоцијативних поља антонима у сваком од испитиваних значења.

I.a. Колико антонима су испитаници навели за сваки од придева у различитим реченичним контекстима, односно за свако од испитиваних значења?

I.b. Да ли се број различитих антонима разликује за сваку од категорија значења?

II. Друго питање тиче се задржавања лексичког и правог антонима у испитиваним категоријама значења (о дефинисању ових појмова в. одељак 1, а прецизније у одељку 6.2).³ Стога нас заправо интересује следеће:

II.a. Да ли се најчешће навођени антоним за свако од значења из овог истраживања разликује од најчешће наведеног антонима у ситуацији изолованог приказивања придева?

II.b. Да ли ће секундарна значења очувати исти најчешће навођени антоним из примарног значења?

III. Треће питање везано је за семантичку анализу добијених одговора у асоцијативном пољу.

III.a. Да ли је наведени антоним у свим случајевима одговарајући?

III.b. Какав је међусобни семантички однос антонима унутар асоцијативног поља?

5. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

5.1. Придеви. Истраживање је извршено на двадесет два придева општег лексичког фонда српског језика, средње до високе фреквенције употребе (33 до 4008 појављивања на два милиона речи),⁴ који су одабрани тако да буду антонимски парови: *јун* – *иразан*, *широк* – *узак*, *дубок* – *илићак*, *чисти* – *иљав*, *лак* – *тежак*, *велики* – *мали*, *туси* – *редак*, *топao* – *хладан*, *висок* – *низак*, *краићак* – *гуи* и *брз* – *сјор*. У свом примарном значењу одабрани придеви односе се на конкретне аспекте свакодневног искуства. Најбројнији су они који се односе на димензије (нпр. *велики* – *мали*), али постоје и придеви који означавају тежину, температуру, густину, садржавање, брзину и чистоћу.

5.2. Одабир значења. Као референтни речник коришћен је *Речник српскога језика* (РСЈ), будући да су нас интересовала значења која су позната највећем броју говорника у савременом синхронном пресеку. Најпре су за сваки одабрани придев преузета сва значења наведена у РСЈ. Будући да одабрани придеви припадају општем лексичком фонду, они се одликују разгранатом полисемијом, те укупни број значења за 22 испитивана придева износи 227 значења. Интерсубјективном сагласношћу два језичка стручњака (лексикограф и лексиколог) направљена је селекција значења која су општепозната за говорнике савременог језика. Они су на скали од 1 (сасвим неуобичајено) до 5 (сасвим уобичајено) процењивали уобичајеност дате дефиниције значења имајући у виду и колокације наведене као илустрације значења. Тако су, на пример, из разматрања избачена значења придева *тежак* 5б. *који одаје силу нечеја*; 8.а. *у другом стању, бременити, итрудна (о жени)*; придева *краићак* 4.а. *незнајан, слаб*; 4.б. *фиг. несјособан, немоћан (за нешто)* итд. Нису разматрана ни она значења која се не могу реализовати у облику позитива

³ За потребе овог рада додатно смо прецизирали термине које користи Р. Драгићевић (2008: 266). Њихово прецизније одређење операционализовано је кроз психолингвистичку парадигму са испитаницима, па је неопходно прво објаснити о каквом се задатку ради, те ћемо их детаљније појаснити у одељку 6.2.

⁴ Фреквенција придева добијена је на основу Костић Ђ. 1999; 2001.

(нпр. придев *широк* у значењу 4.а. (само у комп. и суп.) [...]), значења која су укључивала специфичну синтаксичку позицију (нпр. *Дрво љуно љлода*), терминолошка значења (нпр. *крайџак* у значењу 1.ђ. лингв. [...]) и она означена са „у именичкој служби” (нпр. придев *мали* у значењу 8. (у именичкој служби) [...]). Такође, нисмо у обзир узели ни значења где је придев који је немаркирани члан антонимског пара употребљен у значењу именована димензије (нпр. *дубок* у значењу 1.б. *који има одређену дубину (изражену јединицама мере)*).

С обзиром на то да се показало да су одабрани придеви најчешће изразито полисемични, за истраживање смо одабрали три значења: примарно (прво које је дато у РСЈ), секундарно конкретно значење и секундарно апстрактно значење (конкретност и апстрактност значења утврђене су интерсубјективном сагласношћу два језичка стручњака). Већина одабраних секундарних значења која су конкретна имају редни број 1, а већина апстрактних секундарних значења имају редни број значења већи од 1. Три придева нису имала секундарно конкретно значење (*узак, хладан, љрљав*) Код једног придева није постојало секундарно апстрактно значење (*сљор*). Стога је у истраживању анализирано укупно 62 значења.

5.3. КОНСТРУИСАЊЕ РЕЧЕНИЦА-СТИМУЛУСА. С обзиром на то да се у РСЈ у највећем броју случајева као потврда значења наводе колокације, у следећем кораку консултовани су речници РМС и РСАНУ, тј. реченичне илустрације одговарајућих значења. За случајеве у којима ни у РМС ни у РСАНУ није постојао пример за одређено значење, према колокацијама датим у РСЈ узети су примери из *Корџуса савременој српској језика 2013 Мајематичкој факултетна Универзитетна у Београду*. Ипак, будући да су добијени примери често били међусобно веома неуједначени према броју речи у реченици, јасноћи употребљене лексике, као и према неким другим критеријумима, реченице смо у неким случајевима конструисали сами, имајући у виду колокације и реченице које су потврде одабраних значења. Водили смо рачуна и о томе да реченица нуди неутралан контекст у погледу замене придева његовим антонимом (нпр. у реченици „*Брз је Шарац, уићећи му шћашце*.” јасно је да не може утећи *сљор* већ само *брз* шарац, те је реченица у истраживању гласила: „*Сћела је брз коњ*.”), а сви придеви у реченицама дати су у позитиву и уобичајеним придевским позицијама (атрибут, именски део предиката). Такође, водило се рачуна о томе да пример не садржи два пута придев од интереса, као и да не садржи придев и његов антоним, нити нејасне или стилски обележене речи. Списак 62 реченична стимулуса налази се у Прилогу 1.

5.4. АНКЕТА. Испитаници су задатак радили у облику електронске анкете. У писаном упутству од испитаника се тражило да пажљиво прочитају дате реченице, а потом да обрате пажњу на графички истакнуту реч, као у примеру: „*Дошла је у веома лејој сукњи*.” Објашњено им је да треба да напишу антоним, односно, реч супротног значења, у односу на реч која је подвучена, а у контексту приказане реченице.

Прикупљени су основни демографски подаци (пол, узраст, матерњи језик, место рођења), а затим су на екрану приказане реченице испод којих су испитаници уписивали антоним придева у датом контексту.

5.5. Испитаници. У истраживању је учествовао 81 испитаник, студент прве године студијског програма психологије Филозофског факултета, Универзитета у Београду, у мају 2020. године. Свим испитаницима матерњи језик је српски. Испитаници су добровољно попунили упитник уз информисану сагласност,⁵ у склопу школских обавеза. У узорку је било 82,7% испитаника женског и 17,3% испитаника мушког пола. Просечна старост испитаника је 20 година ($M=20,43$, $SD=4,94$). У просеку, студентима је било потребно око 9 минута да ураде задатак.

5.6. ФОРМИРАЊЕ АСОЦИЈАТИВНОГ АНТОНИМСКОГ РЕЧНИКА.⁶ Процес припреме података за анализу текао је у неколико фаза. Најпре је формиран асоцијативни антонимски речник на основу одговора испитаника. Одговори испитаника су најпре лематизовани, будући да су их испитаници наводили у различитим падежима, степенима поређења и родовима. На пример, за реченицу-стимулус: „Из ходника се улази у широку ћорсопутију.”, испитаници су између осталог навели антониме: *уска, уско, уску, Уску, узак, ужу*. Затим је, на основу прикупљених података, за сваки од реченичних стимулуса направљено по једно асоцијативно поље, које се састоји од свих (лематизованих) одговора које су испитаници наводили, поређаних по опадајућој асоцијативној фреквенцији.

Као илустрацију изгледа добијених асоцијативних поља приказаћемо два придева (*гуљ* и *широк*) са по три своја значења, а која се прилично разликују по броју различитих антонима које су испитаници навели (в. Табелу 1).

Табела 1. Изглед асоцијативних поља придева *гуљ* и *широк* за по три значења, активирана помоћу реченица-стимулуса

Тип значења	Придев	Реченица-стимулус	Асоцијат-антоним	Асоцијативна фреквенција
примарно	<i>гуљ</i>	Више волим <u>дугу</u> косу.	кратак	81
секундарно конкретно		Хаљина ми је <u>дуга</u> .	кратак	81
секундарно апстрактно		Изморила га је <u>дуга</u> болест.	кратак	74
			краткотрајан	5
			брз	1
			слаб	1

⁵ Информисана сагласност подразумева кратак опис садржаја истраживања, који потенцијални испитаници треба да прочитају пре него што пристану да учествују у истраживању.

⁶ Називамо га асоцијативним антонимским речником јер постоји разлика у односу на асоцијативне речнике, који су добијени прикупљањем слободних асоцијација испитаника на задате стимулусе, као и у односу на антонимски речник који би захтевао лексикографску експертизу. У зависности од теоријског оквира израде антонимског речника, аутори би могли одабрати један или више антонима које би требало навести у речнику антонима.

Тип значења	Придев	Реченица-стимулус	Асоцијат-антоним	Асоцијативна фреквенција
примарно	<i>широк</i>	Имао је <u>широка</u> рамена.	узак	76
			узан	3
			мали	1
			ситан	1
секундарно конкретно		Из ходника се улази у <u>широку</u> просторију.	узак	66
			мали	6
			узан	6
			скучен	3
секундарно апстрактно		Уследила је <u>широка</u> дебата.	кратак	35
			узак	26
			мали	7
			површан	2
	специфичан		2	
	ексклузиван		1	
	конкретан		1	
	ништаван		1	
	ограничен		1	
	сиромашан		1	
	скучен		1	
	танак		1	
	тематски		1	
	фокусиран		1	

Уочавамо да су испитаници навели већи број различитих антонима за придев *широк* него за придев *гул*, а број различитих антонима већи је за секундарна апстрактна значења него за примарна и секундарна конкретна значења. У даљем тексту, ситуацију у којој је наведен већи број антонима за придев у једном од значења називаћемо дисперзија асоцијативног антонимског поља.⁷

За потребе поређења добијених налаза са антонимима навођеним за придеве приказане изоловано, користили смо податке из *Асоцијативној речника њрицевских антионима српској језика* (АРПАСЈ) добијеног на основу одговора 158 испитаника за изоловано приказане придеве (Јакић Шимшић – Шева, у припреми). Асоцијативна поља одговарајућих придева приказаних изоловано дата су у Табели 2.

⁷ Имајући у виду да је антонимија бинарни однос, већи број антонима у асоцијативном антонимском пољу указује заправо на то да једна реч може ступити у више од једног бинарног односа.

Табела 2. Изглед асоцијативних поља изоловано приказаних придева *гуї* и *широк*

Придев	Асоцијат-антоним	Асоцијативна фреквенција
<i>гуї(ачак)</i>	кратак	157
	танак	1
<i>широк</i>	узан	133
	узак	25

6. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА. Имајући у виду циљеве истраживања, дефинисане у одељку 4, најпре ћемо приказати квантитативну анализу одговора.

6. 1. Прво питање које смо поставили (I.a.) односи се на број различитих антонима наведен за свако од значења испитиваних придева, активираних у реченицама-стимулусима (в. Табелу 3).

Табела 3. Број различитих антонима по придеву у различитим значењима

Придев	Број различитих антонима: прим. значење	Број различитих антонима: сек. конкр. значење	Број различитих антонима: сек. апс. значење	Придев	Број различитих антонима: прим. значење	Број различитих антонима: сек. конкр. значење	Број различитих антонима: сек. апс. значење
<i>гуї</i>	1	1	4	<i>велики</i>	2	2	9
<i>низак</i>	1	2	7	<i>країаk</i>	2	4	5
<i>їлиїаk</i>	1	2	7	<i>їїоїао</i>	2	12	7
<i>їун</i>	1	3	19	<i>брз</i>	3	2	4
<i>їразан</i>	1	3	22	<i>узак</i>	3	/	3
<i>дубок</i>	1	6	8	<i>сїор</i>	4	1	/
<i>їрїав</i>	1	/	9	<i>їїежак</i>	4	4	4
<i>лак</i>	1	8	10	<i>широк</i>	4	4	14
<i>чисїї</i>	1	9	12	<i>висок</i>	4	5	4
<i>мали</i>	2	1	6	<i>хлаган</i>	4	/	17
<i>редак</i>	2	1	11	<i>їусїї</i>	10	8	22

Примећујемо да број различитих наведених антонима по придеву у највећем броју случајева расте од прве до треће ситуације. Просечан број антонима које су испитаници навели када је активирано примарно значење износи 2,5, када је активирано секундарно конкретно значење, просек је 4,1, док, када је активирано секундарно апстрактно значење, број различитих антонима дат по придеву у просеку износи 9,7.

Ипак, поставља се питање да ли би се овакав тренд повећања броја антонима са променом категорије значења задржао и у истраживању које би укључило неке друге испитанике или друге стимулусе. На то питање одговор нам даје статистичка значајност анализе варијансе, а уједно ова техника

одговара и на питање I. б.: Да ли се број различитих антонима разликује за сваку од категорија значења. Анализа варијансе која узима у обзир разлике у броју регистрованих антонима за три категорије значења, статистички је значајна ($F(1,20) = 69,45, p < 0,001, \eta^2 = 0,78$). Појединачна поређења три ситуације показују да је просечан број наведених антонима у првој ситуацији нижи од просечног броја антонима датих у другој (на нивоу 0,05)⁸ и трећој ситуацији ($p < 0,01$), а такође се разликује број различитих антонима у другој ситуацији у односу на трећу ($p < 0,01$).

6.2. Друго питање тичало се упоређивања најфреквентнијих одговора за три категорије значења међусобно, као и у односу на ситуацију изоловано приказаног придева (подаци за ову ситуацију преузети су из претходног истраживања (Јакић Шимшић – Шева, у припреми) (в. Табелу 4).

Најпре нас интересује (II.а) да ли се најчешће наведен антоним за свако од значења из овог истраживања разликује од најчешће наведеног антонима у ситуацији изолованог приказивања придева. У интерпретацији користимо термине лексички и прави антоним. Под лексичким антонимом подразумевамо онај антоним који је највећи број испитаника навео за дати, изоловано приказани придев, под условом да он захвата најмање 70% укупног асоцијативног антонимског поља у већ поменутом истраживању М. Јакић Шимшић и Н. Шева (у припреми). Када су у питању придеви из овог истраживања, сви придеви осим *редак* и *крайџак*⁹ имају лексички антоним дефинисан на овај начин (в. Табелу 4, колона НА из АРПАСЈ). Под правим антонимом подразумевамо најчешће наведен антоним за стимулус који је активирао примарно значење.

Анализа података показала је да се лексички антоним поклапа са правим, што значи да се истраживачко питање II.а. поклапа са питањем II.б. (в. Табелу 4, колоне НА из АРПАСЈ и НА прим. значење). За све придеве који имају лексички антоним, исти антоним наведен је и у ситуацији када је придев приказан изоловано и када је активиран у реченици у примарном значењу. У случају придева *редак*, за који смо према усвојеном емпиријском критеријуму утврдили да не постоји лексички антоним (јер је антоним *чесић* навело 62,7% испитаника), дошло је до промене најчешће наведеног антонима у контексту који активира примарно значење: антоним *џусић* навело је 98,8% испитаника. Придев *крайџак*, за који такође према утврђеном критеријуму не постоји лексички антоним, прокоментарисан је у одељку 6.3.

Што се тиче процента заступљености правога антонима, у 19 асоцијативних поља он захвата од 90 до 100% случајева, док је код придева *хладан*, *крайџак* и *џусић*, тај проценат нешто нижи.

Када је у питању секундарно конкретно значење, код највећег броја придева доминантни наведени антоним је такође лексички антоним, с тим што проценат доминантности знатно више варира него у случају правога антонима (од 46,9% до 100%).

⁸ Ова анализа указује на то да постоји мање од 5% шанси да су добијене разлике последица случаја.

⁹ Ситуација са придевом *крайџак* и његовим антонимом (*гуј/гујачак*) додатно је обрађена у оквиру одељка 6.3, у делу који се бави варијантама придева.

Табела 4. Поређење одговора испитаника за изоловано приказани придев и три категорије значења

Придев	НА из АРПАСЈ	Асоцијативна фреквенција (%)	НА прим. значење	Асоцијативна фреквенција (%)	НА сек. конкретно	Асоцијативна фреквенција (%)	НА сек. апстрактно	Асоцијативна фреквенција (%)
брз	<i>сјор</i>	99,37	<i>сјор</i>	96,3	<i>сјор</i>	98,8	<i>сјор</i>	95
велики	<i>мали</i>	97,47	<i>мали</i>	98,8	<i>мали</i>	96,3	<i>мали</i>	82,7
висок	<i>низак</i>	100	<i>низак</i>	96,3	<i>низак</i>	91,3	дубок	59,2
густ	<i>редак</i>	96,20	<i>редак</i>	83,9	<i>редак</i>	83,9	опуштен	21
дубок	<i>блишњак</i>	99,37	<i>блишњак</i>	100	<i>блишњак</i>	82,7	близак	38,3
дуг	<i>крашњак</i>	99,37	<i>крашњак</i>	100	<i>крашњак</i>	100	<i>крашњак</i>	91,3
кратак	<i>душњак</i>	58,86	<i>душњак</i>	71,6	дуг	55,5	дуг	77,8
лак	<i>тежак</i>	99,37	<i>тежак</i>	100	<i>тежак</i>	81,5	<i>тежак</i>	76,5
мали	<i>велики</i>	100	<i>велики</i>	93,8	<i>велики</i>	100	<i>велики</i>	90,1
низак	<i>висок</i>	99,37	<i>висок</i>	100	<i>висок</i>	98,8	<i>висок</i>	87,6
плитак	<i>дубок</i>	100	<i>дубок</i>	100	<i>дубок</i>	98,8	<i>дубок</i>	49,4
празан	<i>ћун</i>	96,84	<i>ћун</i>	100	<i>ћун</i>	97,5	значајан	33,3
прљав	<i>чист</i>	100	<i>чист</i>	98,8	/		<i>чист</i>	53
пун	<i>ћразан</i>	99,37	<i>ћразан</i>	100	<i>ћразан</i>	95	тих	18,5
редак	<i>чест</i>	62,66	густ	98,8	густ	100	<i>чест</i>	70,4
спор	<i>брз</i>	98,73	<i>брз</i>	93,8	<i>брз</i>	100	/	
тежак	<i>лак</i>	87,97	<i>лак</i>	91,3	<i>лак</i>	79	<i>лак</i>	88,9
топао	<i>хладан</i>	96,84	<i>хладан</i>	98,8	<i>хладан</i>	50,6	<i>хладан</i>	88,9
узак	<i>широк</i>	96,20	<i>широк</i>	96,3	/		<i>широк</i>	95
хладан	<i>ћоћо</i>	82,28	<i>ћоћо</i>	88,9	/		<i>ћоћо</i>	46,9
чист	<i>ћрљав</i>	99,37	<i>ћрљав</i>	100	облачан	48,1	<i>ћрљав</i>	64,2
широк	<i>узак</i>	84,18	<i>узак</i>	93,8	<i>узак</i>	81,5	кратак	43,2

Лејенда. НА = најфреквентнији антоним, АРПАСЈ = Асоцијативни речник придевских антонима српског језика (Јакић Шимшић и Шева, у припреми), прим. = примарно, сек. = секундарно; % = проценат испитаника који је навео назначени антоним као одговор.

Једини придев код којег као доминантни антоним у секундарном конкретном значењу није наведен лексички антоним јесте придев *чист*, за који је наведен антоним *облачан*.

У случају када је у реченици активирано секундарно апстрактно значење, за 7 придева испитаници нису навели лексички антоним као најчешћи, и то код придева *висок* (антоним: *дубок*), *широк* (антоним: *крашњак*), *дубок* (антоним: *близак*), *ћразан* (антоним: *значајан*), *хладан* (антоним: *врљ*), *ћуст* (антоним: *оћуштен*) и *ћун* (антоним: *ћих*). Код придева *редак*, антоним се поклопио са најчешће наведеним антонимом добијеним у ситуацији изолованог

приказивања (*чесић*). У овој групи, испитаници су антониме наводили и у облику компаратива (нпр. код придева *дубок*, *низак*, *широк* и *узак* и то укупно 15 пута). Чињеница да је код придева *илићак*, *широк*, *дубок*, *празан*, *хладан*, *густ* и *јун* проценат доминантности најчешће навођеног антонима нижи од 50%, указује на то да су у обзир могли да дођу и други придеви као могући антоними за дати контекст, што ћемо прокоментарисати у оквиру трећег постављеног питања.

6.3. Треће постављено питање тичало се семантичке структуре добијених асоцијативних антонимских поља. Најпре нас је интересовало (III.а.) да ли су наведени одговори у свим ситуацијама били одговарајући за дата значења, а након тога, интересовало нас је (III.б.) какав је међусобни однос антонима унутар асоцијативног поља. Осврнућемо се на неколико асоцијативних поља од интереса, а највише пажње посветићемо онима у којима је најфреквентнији антоним захватио мање од 50% поља, узимајући у обзир одговоре које је навело више од три испитаника.

1) Најпре, дешава се да чак и у случајевима када лексички, односно прави антоним није одговарајући антоним придева у датом значењу, испитаници наводе баш тај антоним (в. Табелу 5) (размишљање на ову тему в. у одељку 7).

Табела 5. Примери навођења лексичког или правог антонима у значењу у коме то није најбољи/одговарајући антоним

Придев	Реченица-стимулус	Антоним	Асоцијативна фреквенција (%)
<i>густ</i>	Ситуација је била прилично <u>густа</u> .	<i>редак</i>	18,52
<i>дубок</i>	Знали су мало о <u>дубокој</u> прошлости.	<i>илићак</i>	20,99
<i>празан</i>	То су <u>празне</u> речи.	<i>јун</i>	14,81
<i>јун</i>	Отпевала је то <u>пуним</u> гласом.	<i>празан</i>	12,35

Такође, за стимулус „Узми ову *шојлу* хаљину.“, који активира секундарно конкретно значење придева *шојао*, у значењу: „1.б. који добро *шћипиши* од *хладноће*: ~ обућа“ (РСЈ), највећи број испитаника (50,62%) као антоним је навео придев *хладан*, иако РСЈ не бележи значење придева *хладан* које би се могло супротставити придеву *шојао* у значењу 1.б. Слично је и са стимулусом „*Његов деда* био је *редак* јунак у *рају*.“ који активира секундарно апстрактно значење „2. *изузетан*, *необичан*, *особић*: ретке памети, ~ стручњак.“ придева *редак* (РСЈ). Највећи број испитаника (70,37%) као антоним навео је придев *чесић*, који у РСЈ бележи значење „2.б. *обичан*, *убичајен*: ~ појава, ~ особина.“, али сматрамо да колокација **чесић* јунак није уобичајена за српски језик.

2) У неким случајевима, испитаници су навели већи број различитих придева који могу функционисати као антоними датог придева у датом значењу, а међусобно су у односу синонимије или блискозначности (барем за конкретну колокацију или реченицу). Иако је одговоре испитаника могуће разумети као исправне, неки од антонима боље одговарају датом значењу од других (в. Табелу 6).

Табела 6. Примери навођења већег броја синонимних антонима

Придев	Реченица-стимулус	Ранг антонима	Антоним	Асоцијативна фреквенција (%)
<i>густ</i>	Ситуација је била прилично <u>густа</u> .	Најфреквентнији антоним	<i>ојушиен</i>	20,99
			смирен	4,94
<i>дубок</i>	Знали су мало о <u>дубокој</u> прошлости.	Најфреквентнији антоним	<i>близак</i>	38,27
			<i>скори</i>	25,93
			<i>скорацњи</i>	7,41
<i>иљийак</i>	То је због његове <u>плитке</u> памети.	Најфреквентнији антоним	<i>дубок</i>	49,38
			<i>велики</i>	40,74
			<i>широк</i>	4,94
<i>хладан</i>	Тако је <u>хладан</u> према мени.	Најфреквентнији антоним	<i>тојао</i>	46,91
			<i>нежан</i>	11,11
			<i>осећајан</i>	4,94
			<i>иријан</i>	4,94
			<i>срдчан</i>	4,94

Такође, у неким случајевима наведене су варијанте антонима које, у зависности од начина обраде података, можемо сматрати различитим придевима или их спојити у један одговор (нпр. *гуи* и *гуљачак*, па у неким значењима и *гуљоштрајан*; *лак* и *лајан*; *сиор* и *усиорен*; *крайак* и *крајкоштрајан*; *иредуи* и *иредуљачак*; *иун*, *исиуњен* и *наиуњен*; *узак* и *узан*). Тако, на пример, ако бисмо у све четири ситуације (изоловано приказан придев и придев у реченичним контекстима за три категорије значења) сабрали одговоре *гуи* и *гуљачак* за придев *крайак*, проценти би били далеко виши. У ситуацији изолованог приказивања, најфреквентнији антоним је *гуљачак* (58,86%), а други према фреквентности је *гуи* (41,14%: укупно 100%), а слично је и за преостале три ситуације (примарно значење: *гуљачак* + *гуи* укупно 100%; секундарно конкретно значење *гуи* + *гуљачак* укупно 97,5%; секундарно апстрактно значење *гуи* + *гуљачак* укупно 93,8%). Дакле, важно је на који начин ће се обрадити одговори, поготово у ситуацијама где постоје варијанте истог придева.

3) Трећи случај који се издваја у добијеним подацима јесте када се на исто значење може гледати на неколико начина. На пример, када се тражи да испитаник наведе придев супротног значења у реченици „Уследила је широка *дебата*.“, придев *широк* се може схватити на различите начине: да означава дебату која дуго траје, или дебату која има велики број тема. Сходно томе, испитаници су као најфреквентнији антоним навели придев *крайак* (43,21%), али и придеве *узак* (32,1%) и *мали* (8,64%). Слично томе, за реченицу-стимулус „Ситуација је била прилично *густа*.“ на основу одговора испитаника закључујемо да су неки од њих придев *густ* (у значењу из РСЈ: 5. *ојасан*, *шежак*, *сложен*) протумачили као означавање напетости (антоними: *ојушиен* (20,99%),

смирен (4,94%), а други као означавање потешкоће у решавању дате ситуације (антоними: *лак* (16,05%), *једноставиан* (9,88%), *лајан* (6,17%).

У завршном одељку навешћемо даља размишљања везана за добијене резултате.

7. ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА. Циљ спроведеног истраживања био је да испитамо статус антонимије једног скупа полисемичних придева српског језика приказаних у реченичном контексту који активира одређено значење. Интересовало нас је неколико ствари: да ли ће број различитих навођених антонима по значењу варирати, да ли ће се одговори испитаника разликовати у зависности од активираних значења, да ли испитаници увек наводе одговарајуће антониме, као и какав је међусобни значењски однос антонима унутар асоцијативног поља. Имајући у виду сва ограничења спроведеног истраживања (ограничен број придева и значења на којима је истраживање спроведено, потешкоће у контролисању стимулуса¹⁰ и др.), резултати указују на следеће закључке. Испитаници се око избора антонима највише слажу у случају активирања примарног значења, док најслабије слагање постоји за секундарно апстрактно значење. Даље, прави антоним се по правилу поклапа са лексичким (о дефинисању ових појмова в. у одељку 6.2.), а најчешће се антоним за секундарно конкретно значење такође поклапа са њима, иако је степен слагања испитаника нижи. Са друге стране, око доминантног антонима за секундарно апстрактно значење не само да постоји најслабије слагање, већ се у неким случајевима најфреквентнији антоним и разликује од лексичког/правог. Другим речима, лексички антоним није најбољи антоним за свако од значења придева, а уз то, у неким ситуацијама постоји и велики број могућих антонима.

Ови налази у складу су са претходним истраживањима која тврде да су антоними придева веома осетљиви на контекст (MURPHY – ANDREW 1993), те да се антоними из дословног (у нашој терминологији: примарног) значења не морају чувати у метафорички мотивисаним (у нашој терминологији: секундарним) значењима (DEIGNAN 1999: 323). Ипак, за сада не можемо одговорити постоји ли нека законитост у погледу лексичко-семантичке групе придева код којих долази до чувања правог антонима (будући да овај фактор у истраживању нисмо контролисали). Са друге стране, супротно сугестији А. Дејнан, за енглески језик, да се однос антонимије релативно ретко задржава у метафорички мотивисаним значењима код придева који означавају температуру (DEIGNAN 1999: 332), у српском такав налаз није потврђен (и за значење *шојло млеко* и за значење *шојоа шојлед*, најчешће наведен антоним је *хладан*; такође и за значење *хладна лимунада* и *хладан љрема некоме*, најчешће наведени антоним је *шојоа*).

Поставља се питање шта би могло утицати на неслагање изворних говорника, тј. на дисперзију асоцијативног антонимског поља у ситуацији где

¹⁰ На пример, било би добро када би у свакој реченици могао да се контролише број речи, синтаксичка и реченична позиција придева-стимулуса, јасноћа речи, познатост значења и сл. Ипак, овај задатак изискивао би серију истраживања која би само делимично омогућила контролисање свих реченичних стимулуса.

се активира одређено значење. Анализа делимично одговара на ово питање: показало се да је у неким случајевима дисперзија само привидна, јер у лексичком систему постоји више придева који могу означити дато антонимно значење, било да су у питању варијанте (нпр. *гуї – гуїачак*) или синоними (*оїушиїен – смирен*). Надовезујући се на тврдњу Г. Марфија и Џ. Ендру да расположивост речи са одговарајућим значењем у лексичком фонду јесте битан фактор (MURPHY – ANDREW 1993: 316), могли бисмо додати да ово важи било да се ради о томе да ли таква реч уопште постоји или о томе да их постоји неколико. Међутим, индикативан је налаз да до дисперзије поља најчешће долази у секундарном апстрактном значењу. Свакако, потребна су даља истраживања како би се поуздано одговорило на ово питање, али чини се да би учесталост појављивања, односно познатост датог значења могла играти значајну улогу. Другим речима, учестала изложеност неком значењу, као и контекстима у којима се оно активира, па и речима са којима се јавља, те тако и антонимима, утиче на боље асоцирање антонимских парова. Исто тако, што је неко значење ређе, не само да је мање прилика да се говорник сусретне са њим (кроз писани или изговорени контекст), већ је мање прилике и да се сусретне са експлицитним појављивањем његовог антонима. Самим тим, говорник ретко има прилику да уопште размисли шта би била супротност у датом контексту.

Из перспективе теоријских оквира посматрања антонимије, одговори испитаника добијени у овом истраживању иду у прилог приступу когнитивног прототипа. Чини се као најприкладније говорити о антониму који најбоље одговара одређеном контексту, тј. одређеном значењу придева. Са друге стране, није занемарљив ни податак на који се антоним најпре помисли када је придев приказан изоловано. Свакако се најбољим представницима антонимије могу сматрати лексички и прави антоними (што потврђује и степен слагања испитаника), али сматрамо да ни антониме секундарних значења не треба искључити из домена истраживања. Они би, између осталог, могли указати на то код којих придева у полисемантичкој структури долази до већег удаљавања значења од примарног, али такође и помогли би да се идентификују парови антонима код којих се не само метафоричка (као што наводи RASULIĆ 2004: 332), већ и друга секундарна значења у полисемантичкој структури не развијају на исти начин.

Имајући у виду добијене налазе, постоје бројни могући правци за будућа истраживања. Најпре, укључивање већег броја стимулуса, из различитих лексичко-семантичких група, омогућило би да се провери да ли постоје неке законитости које би важиле за само неке од њих (нпр. чување антонима из примарног у секундарним значењима). Могао би се одабрати и већи број значења која би била активирани, а могло би се испитати и да ли ће се исти налази добити када се значења овог истог скупа придева активирају само у контексту једне речи. Најзад, испитивање фамилијарности/познавања значења код испитаника у многоме би одговорило на питање због чега долази до дисперзије наведених антонима у секундарним апстрактним значењима.

ИЗВОРИ

- Корпус савремене српске језика Математичкој факултету Универзитета у Београду 2013.*
Доступан на: <http://korpus.matf.bg.ac.rs>.
- Костић, Ђорђе. *Фреквенцијски речник савремене српске језика*. Београд: Институт за експерименталну фонетику и патологију говора и Лабораторија за експерименталну психологију, 1999.
- Костић, Ђорђе. *Корпус српске језика*. Београд: Институт за експерименталну фонетику и патологију говора и Лабораторија за експерименталну психологију, 2001.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевне језика*, I–III. Нови Сад Загреб: Матица Српска – Матица хрватска, 1967–1969, IV–VI, Нови Сад: Матица српска, 1969–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевне и народне језика САНУ*, I–XX, Београд: САНУ, 1959–2018.
- РСЈ: *Речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- ДРАГИЊЕВИЋ, Рајна. *Лексикологија српске језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2007.
- ЈАКИЋ, Милена. *Придевска антонимија у речнику, контексту и коинтезивном систему*. Необјављена докторска дисертација. Универзитет у Београду, Филолошки факултет, 2016.
- ЈАКИЋ ШИМШИЋ, Милена, Нада ШЕВА. *Асоцијативни речник придевских антонима српске језика*, у припреми.
- МАРКОВИЋ, Рајна. *Лексичка антонимија у „Српским народним пословицама“ Вука Стефановића Караџића*. Необјављени магистарски рад. Универзитет у Београду, Филолошки факултет, 1993.

*

- CHARLES, Walter, George MILLER. Context of Antonymous Adjectives. *Applied Psycholinguistics* 10 (1989): 357–375.
- DEESE, James. The Associative Structure of Some Common English Adjectives. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 3/5 (1964): 347–357.
- DEIGNAN, Alice. Metaphorical Polysemy and Paradigmatic Relations: A Corpus Study. *Word* 50/3 (1999): 319–338.
- GROSS, Derek, Katherine J. MILLER. Adjectives in WordNet. *International Journal of Lexicography* 3/1 (1990): 265–277.
- HERMANN, Douglas, Roger J. S. CHAFFIN, Gina CONTI. Comprehension of Antonymy and the Generality of Categorization Models. *Journal of Experimental Psychology* 5/6 (1979): 585–597.
- HOLTSBERG, Anders, Caroline WILLNERS. Statistics for Sentential Cooccurrence. *Working Papers* 48 (2001): 135–147.
- JONES, Steven, Carita PARADIS, M. Lynne MURPHY, Caroline WILLNERS. Googling for ‘Opposites’: A Web-based Study of Antonym Canonicity. *Corpora* 2/2 (2007): 129–154.
- JUSTESON, John S., Slava M. KATZ. Co-occurrences of Antonymous Adjectives and Their Contexts. *Computational Linguistics* 17/1 (1991): 1–19.
- JUSTESON, John S., Slava M. KATZ. Redefining Antonymy: The Textual Structure of a Semantic Relation. *Literary and Linguistic Computing* 7/3 (1992): 176–184.
- KOSTIĆ, Nataša. Antonimiја kao sintagmatska relacija: истраживање на корпусу савременог српског језика. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* LI/1–2 (2008): 99–117.
- KOSTIĆ, Nataša. Neke pravilnosti u upotrebi antonima u elektronskom корпусу engleskog језика. *Riječ, nova serija* 3 (2010): 47–60.
- KOSTIĆ, Nataša. On Conceptual Nature of Antonymy: Evidence from Corpus-based Investigations. *Journal of Foreign Language Teaching and Applied Linguistics* 3/1 (2016): 175–188.
- MILLER, George, Christiane FELLBAUM. Semantic Networks of English. *Cognition* 41 (1991): 197–229.
- MORDKOFF, Arnold. An Empirical Test of the Functional Antonymy of Semantic Differential Scales. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 2 (1963): 504–508.
- MURPHY, Gregory, Jane ANDREW. The Conceptual Basis of Antonymy and Synonymy in Adjectives. *Journal of Memory and Language* 32/3 (1993): 301–319.

- MURPHY, M. Lynn. *Semantic Relation and the Lexicon. Antonymy, Synonymy, and Other Paradigms*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- PARADIS, Carita, Caroline WILLNERS, Steven JONES. Good and Bad Opposites. Using Textual and Experimental Techniques to Measure Antonym Canonicity. *The Mental Lexicon* 4/3 (2009): 380–429.
- RASULIĆ, Katarina. *Jezik i prostorno iskustvo: Konceptualizacija vertikalne dimenzije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet, 2004.
- RASULIĆ, Katarina. *Exploring Semantic Relations*. Belgrade: Faculty of Philology, 2016.
- VASIĆ, Smiljka. *Razvojne govorne norme u naše dece*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, 1976.
- WILLNERS, Caroline, Carita PARADIS. Swedish Opposites: a Multi-method Approach to Antonym Canonicity. Petra Storjohann (ed.). *Lexical-semantic Relations: Theoretical and Practical Perspectives*. Amsterdam: Benjamins, 2010, 15–47.
- WILLNERS, Caroline. *Antonyms in Context. A Corpus-based Semantic Analysis of Swedish Descriptive Adjective*. Working Papers, Department of Linguistics, Lund University, 2001.

Milena Jakić Šimšić
Tijana Vesić Pavlović

OPPOSITENESS OF MEANING OF SERBIAN ADJECTIVES IN THE CONTEXT OF A SENTENCE

S u m m a r y

Although the concept of antonymy is well-elaborated in the literature, there are still numerous discussions when it comes to the categorisation of antonyms, the factors that affect this phenomenon, and even the terminology used in different cases of antonymy. There are two dominant approaches to antonymy outlined in the pertinent literature. The lexical categorational model posits that antonyms are context insensitive and that it is possible for a word to have one antonym only. On the other hand, the cognitive prototype model argues that antonyms are highly context sensitive and that there is a continuum of opposites, from good to less good representatives.

This paper deals with the oppositeness of adjectives in the context of a sentence. More precisely, we explore the status of antonymy of one set of polysemous adjectives of the Serbian language, shown in the context of a sentence that activates certain adjective meanings (the primary and two secondary meanings). The respondents were native speakers of Serbian, students of the Faculty of Philosophy, University of Belgrade (N=81), who completed the task of replacing the underlined adjective in a sentence with its antonym (62 sentences in total). We sought to answer the following research questions: whether the number of different antonyms will vary depending on the activated meaning, whether there will be differences among respondents' answers depending on the activated meaning, whether the respondents always state the appropriate antonyms and, finally, what the mutual relationship among different antonyms provided within one associative field is.

The results indicate that the average number of given antonyms varies depending on the activated meaning. The lowest number of different antonyms is given when the adjective is activated in its primary meaning, and the highest number is provided when the sentence contains the adjective used in its secondary abstract meaning. The agreement in the respondents' choice of antonyms is the highest when it comes to the primary meaning, and the lowest in the case of the secondary abstract meaning. The antonym given when the primary meaning of the adjective is activated is the same as the antonym provided in a previous study when the same adjective was shown without any context. When the adjective is activated in its secondary abstract meaning, there are several cases in which the most frequently stated antonym is not the same as the one provided when the adjective is activated in its primary meaning or shown without context. Upon a closer inspection of the obtained associative fields of antonyms, it can be seen that respondents sometimes provided the lexical antonym which is not the appropriate antonym of an adjective in a given meaning, possibly due to their lack of familiarity with the specific adjective meaning. Further, in certain cases, they also stated a number of different mutually synonymous or non-synonymous adjectives that can all function as antonyms in a given meaning, depending on the way the specific meaning is understood.

The results point to the importance of context when selecting the best possible antonym for the given adjective. Hence, the findings obtained are in line with previous studies arguing that adjective antonyms are very context sensitive and with the cognitive prototype approach to antonymy. Future studies could focus on expanding the set of stimuli, activating the meanings of this same set of adjectives in the context of collocations only, and, finally, examining respondents' familiarity with the given meanings which could shed some light on the reasons why there is a dispersion of antonyms in secondary abstract meanings.

Милена Јакић Шимшић
Институт за српски језик САНУ
Ђуре Јакшића 9, 11000 Београд, Србија
mmjakic@gmail.com

(Примљено: 1. септембра 2020;
прихваћено: 28. октобра 2020)

Тијана Весић Павловић
Универзитет у Београду
Машински факултет
Краљице Марије 16, 11120 Београд, Србија
tvesic@mas.bg.ac.rs

ПРИЛОГ

РЕЧЕНИЦЕ-СТИМУЛУСИ:

1. Стела је *брз* коњ.
2. На послу су били баш *брзи*.
3. Помоћ дављеницима била је веома *брза*.
4. Дошао је у *велику* шуму.
5. Ове ципеле су ми *велике*.
6. Његово знање је *велико*.
7. Ено га онај *високи* момак.
8. Кроз облаке се видело *високо* сунце.
9. Чуо је њен *високи* глас.
10. Пили су *јусио* јужно вино.
11. На хоризонту се појавио *јуси* дим.
12. Ситуација је била прилично *јусиа*.
13. Камен је упао у *дубок* бунар.
14. Трчали су по *дубоком* снегу.
15. Знали су мало о *дубокој* прошлости.
16. Више волим *ду* косу.
17. Хаљина ми је *ду*.
18. Изморил га је *ду* болест.
19. Имао је *край* реп.
20. Ови рукави су ми *край*.
21. Настаде *край* тишина.
22. Подигла је свој *лаки* кофер.
23. Ходао је у капуту од *лако* штофа.
24. Ишао је *лаким* кораком.
25. Седео је у својој *малој* соби.
26. Све речи писао је *малим* словима.
27. То је човек *мале* памети.
28. Не воли *ниске* девојке.
29. У соби је био веома *низак* плафон.
30. Довео ми је снају *ниско* рода.
31. Обуо је *или* ципеле.
32. Овде је река прилично *или*.
33. То је због његове *или* памети.
34. На столу је била *иразна* кеса.
35. Послали су *иразан* камион.
36. То су *иразне* речи.
37. У кеси су *ираве* кошуље.
38. Бавио се само *иравим* пословима.
39. Узео је *иуну* чашу.
40. Све собе су *иуне*.
41. Отпевала је то *иуним* гласом.
42. Прошао је прстима кроз своју *рей* браду.
43. Кроз *рей* маглу назирале су се куће.

44. Његов деда био је *редак* јунак у рату.
45. Тако је *сјор* у покретима.
46. У граду је често *сјора* вожња.
47. Угледао је *шешко* камење.
48. Била је у хаљини од *шешке* свиле.
49. Играо је увек *шешке* улоге.
50. Попила је *шојло* млеко.
51. Узми ову *шојлу* хаљину.
52. Посматрао ју је *шојлим* погледом.
53. Провела нас је кроз *узак* ходник.
54. Велика књижевност није за *узак* круг читалаца.
55. Пила је *хладну* лимунаду.
56. Тако је *хладан* према мени.
57. Поред стола су *чисте* чарапе.
58. Погледала је у *чисто* небо.
59. Имали су *чист* образ.
60. Имао је *широка* рамена.
61. Из ходника се улази у *широку* просторију.
62. Уследила је *широка* дебата.